

PUČKI KARNEVAL

Na jugu, iznad Novog Sada noćno nebo je blistalo u crvenim, žutim i zelenim bojama, iz zemlje su šikljali uvis šareni plameni stubovi, ali zemlja se nije tresla. Posmatrao si nebo iz dvorišta temerinske kuće, kao toliko puta za vreme vazdušnih napada. Tek je prošla ponoć, nebo je bilo bez ijednog oblaka, lišće na drveću nije ni podrhtavalo. Optimalne meteorološke prilike za izvođenje vazdušnih udara. Visoko gore igrivo su krivudali živopisni tragovi raketa, uz jezivu tutnjavu oružja protivvazdušne odbrane. Avioni su bili, međutim, gotovo nečujni, samo su komšijski psi lajali, zavijali besomučno. A petlovi, ne dočekavši osvit zore, u horu su kukurikali već u ponoć.

Sirene su ćutale, što naravno nije ništa značilo, često se događalo da su zbog nestanka struje ostajale neme, dok su bombarderi kružili iznad gradova. Često se dešavalo i to, da si najpre čuo eksploziju krstarećih raketa ili bačenih bombi, zatim na stepeništu topot koraka stanara koji su se spasavali sa viših spratova, i da su tek potom sirene počele da zavijaju. Ili su i dalje ostajale neme. Bombarderi su nadletali grad, slušao si njihovu potmulu tutnjavu, zatim fijuk bombe, nakon čega je usledila eksplozija – potom si ponovo osluškivao tišinu. Nešto kasnije počinjalo je sve iz početka. Čas sasvim blizu, čas veoma daleko, nikad nisi mogao da budeš siguran. Zemlja se tresla, činilo ti se da čuješ odjek podzemnih grmljavina. Bombarderi bi se na kraju oslobodili svog tereta, zatresla bi se prozorska okna, a onda bi opet sve utihnulo.

Poslednjih nedelju dana sve svoje nade polagao si u mirovne pregovore, noću, na kratkim talasima, lovio si vesti iz Kumanova. Na kratkotalasnom području vavilonski haos. NATO pregovara sa srpskim oficirima! A ovi se jogune. Samo je pitanje časova! Pitanje dana! Sve je, opet, palo u vodu! Zatim su ponovo čitav dan pregovarali. U Beogradu muk. U Beogradu se jogune. Ulice odjekuju: "Nema predaje!" Nalećeš na kadrove jedne strane televizijske stanice. Srpski oficiri nevoljko ulaze u štapski šator NATO-a. Jedan od njih stajao je ukočen, kao da nije sasvim siguran gde se zapravo nalazi. Ustrajno je zurio u jedan udaljeni kut šatora.

Blesak rakete osvetljava tek dozrele višnje u susednoj bašti, blešti belo okrečeni zid kuće, ali listovi na granama oraha ostaju nepomični. Nebo je blistalo, kao u Njujorku pred nastup Nove godine. Odblesci eksplozija osvetljavali su nakratko i juče ošišani travnjak koji si u poslednje vreme, zasićen opasnostima svake vrste, poprilično zapustio. Delom zbog toga što si se sa Anikom mesecima krio po tuđim stanovima, kućama – za osamdeset dana promenili ste devet stanova – a s druge strane zbog toga što uglavnom nije bilo struje. Ali ponajviše možda ipak zbog toga što ti je nedostajalo ono unutrašnje spokojstvo, neophodno za negovanje travnjaka. U torbi je vazda bila spakovana krema za brijanje, žileti, pasta i četkica za zube, pižama - nisi ni pomišljao na travnjak.

Trava je narasla, odozdo je već i požutela dok ste se vi krili po salašima, gradskim podstanarskim sobicama, među romskim izbeglicama iz Bosne u jednom suterenskom

stanu. Izvadio si pižamu iz torbe i stupio pred prozor: zurio si u život. Nikad život nije bio toliko blizu kako kad si ga video kroz taj suterenski prozor. U tim skrovištima si bolje upoznao svet rata nego iz sveukupne štampe, iz stranih i domaćih radijskih i televizijskih vesti ili bilo gde u javnom životu.

Pokušao si da razumeš ono što se dešavalo, i zaključio da nije reč samo o jednom ratu, nego o više njih, čak i o onima kojih se i ne sećaš, u kojima su učestvovali tvoji roditelji, tvoji dedovi, ali ih nisu završili. Nisu dobro zavrnuili slavinu, pa je iz nje polako kapljala voda. Sada se, izgleda, više i ne može valjano zavrnuti. Ventili su popustili. Čitave generacije pre vas krile su činjenicu da nisu imale snage da valjano dovrše makar i jedan rat. Uvek je bilo pobednika i poraženih, sve ostalo nije bilo važno. Negde su karte podeljene, samo je to bilo bitno. Pobednici su se mnogo više uzoholili, a gubitnici su više ispaštali, nego da je rat uistinu bio završen.

Polusklopljenih očiju posmatrao si prolećni, azurnoplavi sjaj nebeskog svoda i od straha razjarene ljude. Vagao si događaje, kao što si poslednjih godina prebirao po stvarima koje si već odavno nameravao da baciš. Nisu samo one stvari izgubile vrednost koje si ti godinama sakupljao, nego i one koje si nasledio, ili dobio na poklon. Sa nemalim zaprepašćenjem si shvatio da, zapravo, sve ono što ti treba, možeš da spakuješ u jednu omalnu torbu. Postalo ti je jasno da bi mogao lako da se oslobodiš svih tih stvari, samo što ti ih je bilo žao. Nikad zapravo nisi ni znao šta ti je uistinu potrebno. Množile su se oko tebe suvišne stvari, sveske, žice, odvrtači, stare garnišne, hemijske olovke, izbledele fotografije, pa gomile knjiga, pisma, zavrtnji, okrnjene šolje, slavine, iznošene cipele, beleške, rukopisi, stari, neupotrebljivi fotografski aparati, glomazni pokvareni gramofon, posve beznadežan, jer više ne proizvode za njega rezervne delove.

Ponekim stvarima si ipak progledao kroz prste, nisi ih odneo dole u kontejner, mada si znao da ćeš već za mesec dana ponovo da se suočiš sa njima. Samo sad više nema odlaganja, više nemaš ništa što bi mogao, obrisavši sa njega prašinu, da odložiš u stranu, ako ni zbog čega drugog, a onda zbog neke blede uspomene. Ovaj rat govori upravo o tvojim uspomenu, iskustvima, o tvom životu – poništivši tvoja iskustva. Lišio te je svega, nemaš više ni vremena, mada bi ipak morao da započneš novi život: čini ti se da su sva saznanja koja si do sada stekao, postala savršeno suvišna. Uprkos tome, ipak nastojiš da iščeprkaš ponešto iz svojih uspomenu – možda bi nešto i mogao da spaseš, možda ipak nije sve onako kako ti izgleda. Možda se neka koprena spustila na tvoje oči, možda si, nesvesno, prebrodio neku bolest, zapadao u košmare, halucinirao, dakle ništa nije istina, ljudi ipak nisu onakvi kakvima si ih ti video.

Odmarao si oči u tiho predvečerje na zelenom travnjaku, kada se u Temerinu sručila na tebe noć između 10. i 11. juna 1999. godine. U varošici je sve odjekivalo od pucnjave, kao da si se našao usred neke velike srpske svadbe. Stajao si nasred dvorišta, isprva nisi mogao da shvatiš o čemu se radi, otkud ova čudna, nesuvisla mešavina potmulog gruvanja topova protivvazdušne odbrane, štektanja mitraljeza, pucnjave iz pušaka i pištolja. Brzo si uključio tranzistorski radio-prijemnik. Kumanovo – ponavljala je Slobodna Evropa. Ispostavilo se da je tačno ono što si slutio, sirene su ostale neme, jer je jugoslovenska protivvazdušna odbrana proslavljala monumentalnu pobjedu nad NATO snagama. Danima si već, doduše, očekivao potpisivanje mirovnog sporazuma, moglo se oče-

kivati da će srpska javnost ovaj čin proknjižiti kao pobjedu, i da će, naravno, tu pobjedu na odgovarajući, monumentalni način i proslaviti. Ali – razmišljao si - veruju li još ljudi u ovu vrstu propagande?

Pucnjava iz pešadijskog naoružanja postaje u susedstvu sve gušća. Ovakvo praznovanje sreće, razmišljao si, vodi u jedan zapanjujući virtuelni svet, odakle nema povratka. Reč je o takvom riziku koji jedan priznati poraz ne bi mogao da podnese. Ali, ne mari: sve ili ništa! Neka svako primi k znanju da je ispunjen kosovski mit; Srbija je odbranila Evropu od Amerike. Kao što ju je nekada odbranila od Turaka. Evropa je spasena. U međuvremenu se slavlju priključio i jedan puškomitraljez. U strastvenom ritmu automatsko oružje štekalo je naročito u delovima varošice u kojima su živeli kolonisti, euforična sreća se najbolje izražava ovakvom pucnjavom.

Pitao si se, koliko se oružja krije u ovim kućama? Gde ga drže? U pojadi? U spavaćoj sobi? Pored Komunističkog manifesta, pošto se zna da je i on bio bar na tolikoj ceni kao i puška. Prozori na kućama u mađarskim delovima varošice ostali su, međutim, zamračeni, sa zabrinutim ljudima iza njih, koji su nedeljama pognutih glava hodali ulicom, nadajući se da na ovaj način neće izazvati protiv sebe ničiji gnev. U zamračenoj sobi, izvirujući kroz prozor skriven iza zavesa, čovek može da prebrodi i rat. Ostati neprimetan, odšunjati se neprimećen sa opasnih mesta, pribivši se uza zid, ukloniti se s puta mladima u maskirnim uniformama i svim mastima namazanim, na sve spremnim patriotama. Poniznost zahteva ljudsku veličinu. Pa i ako se pri tome čovek moralno uprlja, konstatovao si setno. Zamračene mađarske kuće svedočile su o toj samodisciplini, strahu i veličini.

Mnogo bezimernih Švejkova čuti pognutih glava u tim mračnim sobama, čulji uši, nastojeći da dokuči šta se dešava na ulicama. Bilo je baš struje, ali niko nije upalio svetla u okolnim kućama. Lako si shvatio zašto, i ti si refleksno krenuo prema prekidaču, ali si hitro povukao već pruženu ruku. Ostani i ti Švejk!

Anika se u mraku s mukom izbatrgala na dvorište, pre nekoliko dana doživela je sabračajnu nesreću, jedva se pomerila, ali je ipak izašla. Mir, prošaputao si, i pružio ruku da se osloni na tebe. Gledala je u tebe, sa nevericom. A onda je ukočeno uprla pogled u nebo, jedva je mogla da podigne glavu. Kapitulacija, čuo si iz sobe glas Slobodne Evrope. Oprezno, sve tapkajući u mraku, vratili ste se u mračnu sobu, Anika se ponovo, polako, s mukom, zavukla pod jorgan. Šta proslavljaju, pitala je. Pobjedu, odgovorio si. Nije moguće, promrmljala je sebi u bradu. Baš zato, rekao si tiho.

Sedeli ste tako u mraku, niste se ni pomerili, imali ste osećaj da ste zarobljenici nemogućeg. Nemoguće je postalo tvoja tamnica. Ko zna, dokle. Razmišljao si o tome, kako da se sutra ponašaš u društvu, na ulici. Nisi mogao da smišliš ništa pametno, osim što ćeš, konačno, da svučješ farmerice i da strpaš u orman laku prolećnu jaknu. I da ponovo obučeš sako, da vežeš kravatu, dakle, skrivaćeš se i nadalje kao do sada. Rasejano ćeš se osmehnuti kad ti do uha dopru uvredljive reči. Nećeš biti prisutan. Sve manje ćeš biti prisutan: učaurićeš se u svoj maternji jezik i meditiraćeš o protoku vremena.

Radio je krčao, nije te više zapravo ni zanimalo šta govori. Prošla je ponoć, pucalo se i na ulicama Beograda, i prestonica lebdi oblacima sreće. Rafalnom paljbom na nemoguće! Televizija opširno izveštava sa beogradskih ulica, do krajnosti raspaljuje euforično

raspoloženje. Igra se sa vatrom, jer kao da se sugeriše da je rat samo privremeno završen, da je reč samo o prekidu vatre na, recimo, narednih pet godina. Pet godina! Više nego dovoljno vremena! Na takozvanom kraju rata se i te kako dovoljnim čine tih 1800 dana. Imaćeš i ti vremena na pretek da se boriš sa nemogućim, pošto je za tebe bilo isključeno da mase zaista veruju u pobedu. Ne bi je inače pozdravili rafalima, nego s dostojanstvenom ozbiljnošću, na rubu ganutosti. Onako kako i dolikuje kada je u pitanju nemoguće. Ne, ovde je ipak reč o nečemu drugom. Ali, šta je to drugo? Nešto mnogo više od samoobmanjivanja, jedna opako nemilosrdna sila koju bismo, nasumce, mogli nazvati i kao laž. Ali samo nasumce. Jer je nešto više i od laži: opčinjava kao laž, ali je uzvišenija, poput istine – i u tome se krije njena stvarna snaga.

Ako je to tako, a zašto ne bi bilo tako, onda je ova pobeda samo jedna od mnogih uzvišenih laži. Takva laž, u koju se mora verovati, jer je jača i od vere, i od istine. Ali ako je i ti proslavljaš, čitava stvar najednom biva prožeta ironijom, jer time i nehotice razotkrivaš laž. A u to ne želiš da se upleteš, ne samo zbog straha, već zbog toga što to više nije tvoja stvar. Sedećeš radije na nekoj terasi, pijuckaćeš kapučino i pravićeš se kao da si intelektualac. Takav intelektualac, koga more daleko veće brige, poput tajni duše i drugih, takozvanih večnih ljudskih pitanja, apstraktni pojmovi, pa misterije strasti, kao što se obično kaže. Uostalom – ponavljaoćeš blazirano – dosadio ti je već ovaj balkanski rat, previše je sitničav, mizerabilan, i uvek ga iznova počinju. Pričaj o nečemu drugom! O travnjaku, o jednom tajanstvenom snu, o čudesnim vizijama, ili o bilo čemu nestvarnom, ali ako već sa svim tim tricama budeš svima dosadio, možeš da baciš na sto i poslednji adut: prinuđen si da uzmeš na sebe krst manjinske sudbine. Kao što se to u Pešti od tebe očekuje. Useli se u jedan peštanski manjinski skanzen, i podvikni: sada si na braniku samoodređenja! U skanzenu, razume se, tamo ćeš ga lakše odbraniti. To bar nikome ne smeta. Neće ni ušima da mrdnu, naravno, ali će te bar potapšati po ramenima. Samo pazi da ni slučajno ne kažeš da si bio očevidac takve pobede koju su manjinski građani dočekali u zamračenim sobama, blagosiljajući svoju sreću. Nemoj samo reći da su bili srećni. Iako je to, u stvari, najbitnije: jesu bili srećni. Srećni, glupi manjinci! Načeli su flašu piva koju su čuvali za ovu priliku. A ujutro su obavezno uključili TV Dunav, i sa zadovoljstvom konstatovali: opet su im skresali u brk. Što ih je učinilo još srećnijima. Gde bi im bio kraj, da imaju i koju bocu šampanjca!

Da, šampanjac! Uzeo si se šampanjca, posle deset godina, konačno, šampanjac! Ima sigurno deset godina da nisi pio šampanjac. Sada bi mogao i onako, na brzinu, iz flaše da sručiš šampanjac niz grlo. Ne u peštanskom skanzenu, već ovde, na licu mesta. Osetio bi kako ti trne jezik. Više bi voleo da se prepustiš blagotvornom utrnuću, nego da tegliš krst sudbine. Slatka obamrlost! Dosta ti je svih tih obligatnih jadikovki, večitih ulaganja. Bio si željan penušave, veštačke obamrlosti. Šampanjska čaša je isključena. Međutim, svest o ovom punokrvnom, ili kako se obično kaže, vitalističkom, munjevitom preživljavanju nije delovala na tebe, utrnuće je izostalo, osetio si samo pospanost: najradije bi se uvalio u krevet, nedeljama si maštao o tome da se pošteno naspavaš, ali si širom otvorenih očiju zurio kroz prozor; slušajući pucnjavu i krčanje radija, neprestano si pomišljao na šampanjac, na blaženstvo utrnulog jezika. Nisi želeo pivo, pivo ti se na-prosto gadilo. Da trčiš svakih desetak minuta na vece. Nisi hteo da budeš srećan, još ma-

lo pre stajao si na dvorištu kao kakav nepomičan talac. Na kraju krajeva, nisi ni bio ništa drugo sve ovo vreme, i sve manje razumeš, zašto i u ime čega. Jedino autentično ponašanje ogledalo bi se sada u tome da uzmeš kosilicu i da urediš travnjak. Bojao si se jedino toga da bi susedi mogli da pomisle kako sa tobom nešto nije u redu.

Ljudi su i sutradan proslavljali pobjedu. Dobro si učinio što si obukao sako i vezao kravatu. To je bio tvoj najautentičniji odgovor na ovaj rat, na ovu pobjedu. Celi dan si se muvao u gradu, zazjavao okolo i smeškao se rasejano. Zasmijavalo te je nemoguće. Naime, Radio-televizija Srbije svakog je sata izveštavala o tome da je Beograd noćas na veličanstven način proslavio pobjedu, da su žitelji prestonice spontano izašli na glavne ulice, većina dakako u automobilima, razvili zastave i klicali predsedniku Miloševiću. Kao što su nekad klicali maršalu Titu. Zapaljene su i baklje, neki su se od prevelike sreće rasplakali. Jedan mesarski majstor častio je građanstvo vrućim ćevapčićima. U Novom Sadu si vedra lica posmatrao pučki karneval u čast veličanstvene pobjede, i mogao si lično da se uveriš u sveopštu sreću.

Televizijska slika je bila vrlo lošeg kvaliteta, nije ni čudo, većina repetitora bila je za vreme bombardovanja uništena, ali je spikerka, i glasom i pojavom, namestivši na trenutak svoju platinastoplavu kosu, zračila vedrinom i samopouzdanjem. Posle svake rečenice, refleksno, mašila se platinastoplave kose. Svojim vedrim glasom, svojim doduše pomalo izveštačenim osmehom, potpuno istim kao i za vreme rata, na čudesan način je istakla svu besmislenost saopštenja. I na taj način ostavila utisak da se ništa nije ni dogodilo. I da se ništa neće ni dogoditi. Potom su sledile patriotske pesme. Posle toga opet red pobjedničkih saopštenja, čestitki i priznanja. Pa novi red patriotskih pesama. Čak su, kao scenskom efektu, pribegli i veštačkom dimu. S vremena na vreme na ekranu bi se pojavili generali, govorili su o pojedinim detaljima veličanstvene pobjede. Najmoćnija, najmodernije opremljena vojna sila sveta bila je prinuđena da potpiše mirovni sporazum. U jednom štapskom šatoru nadomak Kumanova bacili su moćni NATO na kolena. Oficiri NATO-pakta su pokunjeno izvukli iz džepa plajvaze i potpisali kapitulaciju.

Ton kojim je sve to saopšteno izgledao je prirodan i sam po sebi razumljiv, budući da su se samo desetak dana ranije srpski generali hvalisali da je jugoslovenska protivvazдушna odbrana od 24. marta oborila ukupno 70 borbenih aviona, helikoptera i bespilotnih letilica NATO-snaga. NATO-avioni su naprosto padali s neba! Gubici srpske strane su beznačajni, tvrdili su predstavnici vojske. Položaj agresora se iz dana u dan pogoršava. Više i nemaju šta da bombarduju. Potpuno su zbunjeni, ne znaju gde da izruče svoje smrtonosne tovare. Ratni reporter je pred kamerama ponosno pokazivao tenkove koji su napuštali Kosovo, bili su uglancani, bez ijedne ogrebotine.

Jedino je beloruski predsednik Aleksandar Lukašenko izgledao tužan: na Balkanu nije samo Milošević pretrpeo poraz, rekao je, nego svi mi, i u to ćemo se uskoro uveriti. Izvesnu utehu mu pruža okolnost – rekao je – da je i NATO pretrpeo poraz. Uprkos tome, bio je vrlo zabrinut, velikodušno je ponudio pomoć jugoslovenskom predsedniku: u slučaju potrebe, Belorusija je spremna da mu pruži i politički azil. Ovom izjavom, međutim, u očima razdraganih masa izgubio je mnogo od svoje ranije aure, njegova impozantno predstavljena figura na državnoj televiziji namah je izbledela. Gde je već onaj vitki državnik koji pod senovitim stablima Belog dvora prpošno vrši smotru srpske garde?

Nekako se skvrčio. Delovao je pomalo kukavički ili, u najmanju ruku, pomirljivo. I on je, malo-pomalo, poprimio onaj lik u kojem su veoma popularne novokomponovane srpske narodne pesme predstavljale debeljuškastog Jeljcina. Na ulicama se, naime, meseci-ma pevalo o tome kako se Jeljcin prodao Amerikancima za četiri milijarde dolara, a da se Srbija ne može kupiti ni za kakve pare. Srbija se saginjati neće. Ima deset godina kako su birači izglasali ovu parolu.

Deset godina! Decenija prepuna čuda! Masa se valjala ulicama, klicala komunističkim vođama. Jedna nacija je likovala. Često nije bilo goriva u slobodnoj prodaji, ulicama su, međutim, jezdili automobili. Velesile su zatvorile granice, ali izlozi su bili krcati naj-savremenijim veš mašinama i najnovijim tipovima televizora svih poznatijih svetskih proizvođača. Bilo je i goriva, koliko god je trebalo, na crno. U noći sjajne pobede nad silama NATO-saveza gradovima su jezdili automobili sa razvijenim zastavama, niko nije štedeo benzin. Svaki vlasnik putničkog automobila imao je pravo na dvadeset litara benzina mesečno, ostalo se moralo nabavljati od mađarskih i rumunskih švrčera, uprkos tome, gradovi su bili puni automobila. I iz toga se videlo da je nacionalistička srednja klasa, nastala za ovih desetak godina, raspolagala odgovarajućim količinama deviza, a švrčeri susednih zemalja nisu sedeli skrštenih ruku. Zastave su vijorile, automobilske sirene su probijale bubne opne. Ohola balkanska duša se ni najmanje nije promenila. Desilo se čudo, kao i uvek. Čuda su se dešavala svakog dana, svakog meseca, svake godine. Jedino su filistri kalkulirali: sutra će režim da padne, pametovali su, i dizali čaše na zdraviće. Ali ne! Filistarska apokalipsa bi redovno krahirala, hladne brojke nisu značile ništa. Zemljom je kružio nekakav apokrifni kapital, to je jedino objašnjenje kako je režim mogao punih deset godina da se odupre svakom pritisku. Najugledniji ekonomisti su još pre deset godina predskazali potpuni krah, konačan slom režima, uporno su ponavljali da će gladni narod oterati rukovodstvo. Da će se gladni narod izboriti za slobodu. Njihova predviđanja se nisu obistinila. Sva je prilika da u duši naroda postoje važnije stvari nego što je sloboda - nju će neko ionako da osvešta u istorijskim čitankama, bez obzira na to, da li je postojala, ili nije. Uvek bi se našao neki izlaz, nešto bi odnekud uvek kanulo, istina, uvek samo toliko da narod ne bude sasvim gladan, i da ekonomisti ispadnu smešni.

- odlomak iz romana *Exteritorium* -

(Sa mađarskog preveo Arpad Vicko)